

Arastirmaci hekim gözüyle beyin göçü

Prof. Dr. Abdülkadir Ömer

1962 yılında doğdu. İstanbul Üniversitesi Cerrahpaşa Tıp Fakültesinden 1985 yılında mezun oldu. İç hastalıkları uzmanlığını aynı yerde tamamladı. Kariyerine araştırmacı olarak Harvard Üniversitesi'nde Joslin Diyabet Merkezinde devam etti. Endokrinoloji diyabet ve metabolizma yan dal uzmanlığını 2013'te Massachusetts Üniversitesi'nde tamamladı. 2013-2016 yılları arasında aynı üniversitede yardımcı doçent ve St. Vincent Hastanesinde endokrinoloji uzmanı olarak çalıştı. 2004'te doçent, 2016'da profesör oldu. Dr. Ömer hâlen İstanbul Medipol Üniversitesi, Uluslararası Tıp Fakültesi Öğretim Görevlisi olarak çalışmaktadır.

Bu makalenin yazarı, 1980'li yıllarda Türkiye'deki tıp fakültelerinden birini derece ile bitirdikten ve ihtisasını da aynı üniversitede tamamladıktan sonra kariyerine Türkiye'de çeşitli nedenlerle istediği yerlerde devam edemediği için sadece bir mülakat ile Amerika Birleşik Devletleri'ne kabul edilip kariyer geliştirme amacı ile Türkiye'den uzunca bir süre ayrı kalmıştır. Kariyerini ABD'nin en saygın üniversitelerden birisinde 9 yıl araştırmacı olarak devam ettikten sonra klinisyenlikle ilgili basamakları da tamamlayarak ABD sağlık sistemine entegre olmuş ve uzunca bir süre hekimlik yapmasının ardından ailevi nedenlerle Türkiye'ye geri dönmüştür. Bu yazının amacı araştırmacı hekim gözü ile beyin göçünü çeşitli yönleri ile ortaya koymaktır. Yazının içeriği şahsi gözlemlere dayanmaktadır.

Beyin Göçü Çeşitli Nedenlerle Gerçekleşebilir

Beyin göçü; eğitilmiş, yüksek entelektüel kapasiteye sahip ve mesleğinde yetenekli kişilerin kendi ülkesinden bir başka ülkeye göç etmesi olarak tanımlanabilir. Beyin göçü daha iyi bir eğitim almak ve sonrasında daha iyi iş imkânlarına sahip olmak ve daha yüksek gelir elde etmek amacıyla olabilir. Bununla birlikte kariyerini tamamlamış kişiler doğrudan, daha iyi bir yaşam şekline ulaşma nedeniyle de göç edebilir. Yüksek eğitim (lisans) sonrası, doktora ve post doktora eğitiminin kalitesi ve sonrasında akademik ortamdaki iş olanakları, yüksek

öğretimdeki yapısal ve işleyiş ile ilgili sorunlar yanında akademik çevrede hiç olmaması gereken kutuplaşmalar ve ülkeye özel durumlar da beyin göçüne neden olabilir. Türkiye'de ne yazık ki doktorasını bitirmiş olan genç bilim insanları için post doktora eğitimi bile çoğu üniversitede oluşturulamamıştır.

Başka ülkelere göç eden kişilerin önemli bir kısmı ülkeleri tarafından çoğunlukla resmî kaynaklarla (devlet bursları) kariyer amacı ile Batılı ülkelere gönderilmişken eğitim sürelerinin bitiminde ülkelere geri dönmeyen kişilerden oluşmaktadır. Geri dönmeyenler sadece tercih nedeni ile değil, geri dönüş yapacakları ülkedeki siyasal veya mevcut uygulamalar nedeniyle âdeta geri gelmemeye zorlanmışlardır. İlginç bir örnek olarak hatırladığım, 1990'lı yıllarda ABD'ye gönderilen doktora öğrencilerinden birisi, Türkiye'de yeni göreve gelen yönetici (YÖK Başkanı) tarafından doktora eğitimini ABD'de kesip Türkiye'ye dönmemesinin istendiğini bana bildirmişti. YÖK'e doktorasının bitmediğini, bitince döneceğini söylemesine rağmen YÖK tarafından acilen geri dönmemesinin istendiğini bildirilmişti. Bu arkadaş Türkiye'ye dönmemiş ve doktorasını tamamladıktan sonra uzun yıllar ABD'de kalmıştı. Diğer bir örnek tıp alanındaki mecburi hizmet uygulamaları ile ilgili mevcut mevzuattır. Yurt dışında kendi imkânları ile ihtisas veya yan dal ihtisası yapmış olanlar mevcut uygulamaya göre Türkiye'ye döndükleri takdirde, bazı istisnalar hariç Türkiye'de ihtisas yapanlar gibi mecburi hizmete gitmekle yükümlüdürler.

Beyin Göçü Ne Kadar Önemlidir?

Beyin göçü hem göçün kaynaklandığı ülke hem de göç edilen ülke için çok ciddi kişisel, sosyal ve ekonomik sonuçlar ortaya koyabilir. Beyin göçü oluşurken göç edilecek ülkenin göç edenlere sağlayacağını vaat ettiği olanaklar (akademik veya serbest meslek icrası konusundaki olanaklar, ülkeye girişteki vize kolaylığı, vatandaşlık hakkı, emeklilik hakkı gibi konularda kolaylıklar) göç edeceklerin sayısını ve kalitesini yakından etkilemektedir. Örneğin Türkiye'den ABD'ye gidip araştırma alanlarında çalışma yapanların sıklıkla seçtiği doktora öğrenciliği ve doktora sonrası iş ve kariyer imkânları sadece Türkiye'den değil dünyanın birçok ülkesinden genç insanları ABD'ye çekmektedir. Yapılan bir araştırmaya göre ABD'ye yeni gelen entelektüel bir göçmen, ortalama olarak en az 90.000 ABD doları meblağında bir yatırımın bedava olarak ülkeye girmesi anlamına gelmektedir. Bu miktar göç eden kişinin geldiği ülke için ise ciddi bir kayıp olmaktadır. ABD'de yetenekli ve kalifiye elemanlar için özel ve hızlandırılmış bir vize programı mevcut olup, elemanın en kısa zamanda işe başlaması kolaylaştırılmıştır.

Göç Edip Ülkesinden Ayrılan Kişi Vatan Haini Midir?

Özellikle genç, dinamik, zeki ve üstün kabiliyetli araştırmacıların beklentilerini karşılayacak yerlere gidebilmek için her yolu denemeleri doğal bir olay olarak görülmelidir. Özellikle yabancı dil sorununu çözmüş ve nitelikli bir lisans eğiti-

mi almış bir gencin önündeki fırsatları araştırması kadar doğal bir olay olamayacağı bellidir. Globalleşme ve dijital iletişimin getirdiği kolaylıklarla örneğin bir video konferansla başka bir ülkede işe alınmak hiç de zor değildir. "İlim Müslüman'ın yitiğidir. Çin'de bile olsa gidip aramalı ve almalıdır," düsturunca bilim ve ilim arayışı ile başka bir ülkeye gitmek hainlik olmasa gerek. Aradığını bulmak ise ne yazık ki kolay olmuyor, yıllar sürebiliyor. Bu noktada sanırım en önemli nokta elde edilen deneyimin insanlığın faydası için kullanılması gerekliliğidir. Bu göç ettiği ülkede de olabilir, kendi doğduğu ülkede de olabilir.

Göç Edenler Ülkesine Karşı Nasıl Bir Sorumluluk Duyuyor?

Türkiye'den Batılı ülkelere gidenlerin çoğunluğunun hâlâ Doğu kültürünün bir temsilcisi olarak aile, gelenek ve dil gibi değerlere bağlı olduğu için doğduğu ülkeye, aile büyüklerine ve kendisini yetiştiren öğretmenlerine manevi bir sorumluluk içinde olduğunu gördüm. Bu nedenle Türkiye'ye geri dönmeler bile buldukları her yerde Türkiye için olumlu işler yapmak istedikleridir. Türkiye'ye yazları gelip konferans vermek, ortak bilimsel çalışmalar yapmak ve Türkiye'den dış ülkelere gidecek öğrencilere yardımcı olmak bunlar arasında sayılabilir.

Göç Sonrası Yaşam

Yeni yerleşilen ülkede kısa sürede beklentilere uygun işler bulmak genellikle mümkün olmamaktadır. Hatta göç edenlerin önemli bir kısmı, geldikleri yere göre daha düşük dereceli eğitim gerektiren işlerde çalışmayı kabul etmektedirler. Örneğin Türkiye'den ABD'ye evlilik veya başka nedenlerle göç eden tıp doktorları, hekimlik yapmaları için gerekli eğitim diplomalarını taşımadıkları için (ABD'de ihtisas yapmadıkları için) sıklıkla araştırma kadrolarında (post doctoral fellow) daha düşük ücretlerle çalışmayı kabul etmektedirler. Türkiye'de genel veya yan dal uzmanlığını tamamlamış saygın bir hekim ABD'de ihtisas yapmamış, tıp fakültesinden yeni mezun olmuş gibi değerlendirilmektedir. Türkiye dışında diğer ülkelerden (Hindistan, Irak, Almanya, Vietnam) ABD'ye göç etmiş ve ülkesindeki basamakları tekrar tırmanmayı göze alan ve başarı ile tamamlayan çok arkadaşım oldu. Ancak kariyerinize ne kadar aşağıdan başlarsanız

başlayın, istikrarlı bir ortamda çalışkan ve zeki kişiler işlerinde sürekliliği olan bir başarıyı yakalamaktadır. Belli bir zaman sonra yakalanan yaşam standardı ise doğduğu ülkeye geri dönüşü önleyen en önemli neden olmaktadır.

Göç Sonrası Aile Hayatı

Göç edilen ülkede aile ile yaşam ve yeni nesil yetiştirmek gerçekten önemli ve sorunlu bir konudur. Yeni ortama uyum ve eşlerin her ikisinin de iş ve sosyal yaşam beklentilerinin gerçekleşmesi göç sonrası o ülkede kalış süresini uzatabilmekte, meslek ve sosyal yönden beklentilerin karşılanmaması ise ailenin bozulmasına veya göç sonrası geri dönüşe neden olabilmekte, hatta ailenin parçalanmasına kadar varabilmektedir. Tüm ailenin Batılı ülkelerde uzun süre yaşaması ise yeni neslin anadilini ve ebeveyn kültürünün özelliklerini öğrenmesinde ciddi sıkıntılara yol açabilmektedir. Uzun dönemde bu kültür erozyonunun sonucunda göç sonrası ikinci nesil kişilerin çoğunluğunda öz vatanları ile dil, gelenek ve kültür bağları pratik olarak tamamen kopmaktadır. Sonuçta göç eden kişi ekonomik özgürlüğünü kazanmakta ancak kendinden sonraki nesilleri ile ailevi ve sosyal bağlarını kaybetme tehlikesi ile karşılaşmaktadır.

Beyin Göçünün Önlenmesi

Ülkemizdeki ilk orta ve yüksek eğitim kalitesinin yükseltilmesi ve yüksek eğitim sonrası akademik ve endüstriyel alanlarda ihtiyaca göre eğitim alanlarının saptanması bu konuda öncelikli konular arasında sayılabilir. Güncel bir örnek olarak tıp fakültelerinden her yıl mezun olan yeni hekim sayısının ancak üçte birinden daha azı bir ihtisasa girebilmektedir. ABD'de iyi bir tıp fakültesinden mezun olan öğrencilerin %95'i istediği alanda ihtisasa başlayabilmektedir.

Beyin Göçünün Geri Döndürülmesi Önemlidir

Yurt dışına yüksek lisans veya doktora için gidecek kişilerin geri döndüklerinde çalışma ortamı önceden planlanmalı ve bu konuda istikrar sağlanmalıdır. 2000'li yıllarda kanser konusunda doktora yapmış ve önemli bir buluş yapmış olan bir arkadaşım Türkiye'ye geri döndüğünde Anadolu'daki bir üniversitede 2-3 yıl süre ile sadece ders

vermekten başka bir imkân bulamamış ve ABD'ye dönmüştü. Yurt dışında çalışan Türk araştırmacıları ile ilgili ciddi bir veri tabanı oluşturulmalı ve düzenli olarak güncellenmelidir. Bir başka ülkeye daha iyi iş imkânları için göç eden kişiler anavatanlarına döndükleri zaman potansiyel olarak bilimsel, akademik, kültürel ve ekonomik alanlarda çok ciddi katkı sağlayabilirler. En önemli konu geri dönecek nitelikli kişiye nasıl bir ortamda ne kadar imkân (ekonomik imkânlar ve kendi işini oluşturmak için verilecek ekonomik yetki, verilecek imkânları kullanma özgürlüğü ve süre) sağlanacağı konularıdır. Beyin göçü ile Türkiye'den ayrılan kişinin gittiği sürede adaptasyon ve gelişim için en az 3-5 yıla ihtiyacı olmaktadır. Türkiye'ye geri dönen kişiye de aynı nedenlerle tam kapasiteyle çalışabilecek duruma gelebilmesi için belli bir süre tanınmalıdır. Yurt dışından gelen bu değerli kişiler kendisinden sonraki nesli yetiştirmek için yeterli yapı, mevzuat ve yönetimle desteklenmelidir.

Türkiye'nin akademik anlamda dünyadaki yeri bellidir. Türkiye ortalamasından çok daha iyi kapasitede ve daha üstün özelliklerde bir kişi buraya döndüğünde arkadaşlarından yeterli saygı ve desteği görmeyi beklemektedir. Ülkemizin öncelikli ihtiyaçlarına göre geri dönen kişilere laboratuvar, çalışma ekibi ve belli miktarda başlangıç parası ve makul süre ile istihdam sağlanmalıdır. Bu kişilerin kendilerine sağlanan imkânları daha özgürce kullanmalarına müsaade edilmelidir. Mevcut durumda, Türkiye'de araştırma alanında çalışan doktora öğrencisi veya doktora sonrası araştırma görevlisine (fellow) sağlanan maaş ve ek yardımlarla, iyi kalitede eleman istihdamı son derecede zordur. Bu konularda öncelikle yurt dışından gelecek araştırmacılara istedikleri kalitede doktora öğrencisi ve doktora sonrası araştırma görevlisi istihdamı konularında bütçe kullanımına esneklikler getirecek düzenlemeler yapılmalıdır. Bu konudaki sıkıntılar yurt dışından ülkemize dönmeyi planlayan kişilerin çekindiği belki de en önemli konudur. Yurt dışındaki kalifiye elemanların ülkemize geri döndürülüp uzunca bir süre istihdamı ülkemizdeki bilimsel çalışmaların ve aktivitelerin kalitesini ciddi olarak yükseltecek ve sonuçta ülkemizden beyin göçü verilmesinin önlenmesinde önemli bir katkı sağlayacaktır.